

[Riyad 1988], s. 19-64); "et-Telkîhu's-şinâfî li-tevâlü'dî'l-insân ve'l-ichâz" (*el-Mü'temer-rû't-tâsîf li-Mecma'î'l-buhûsî'l-İslâmiyye*, Kahire 1983, s. 445-469); "Kudsîyyetü'l-ğaremeynî's-şerîfeyn fi'l-Kur'ân ve's-Sünne ve'l-fıkhî'l-İslâm" (*Mecelletü'l-Fikri'l-İslâmî*, XVII/4 [Beyrut 1408/1988], s. 39-52; aynı makale: *eş-Şahvetü'l-İslâmiyye*, I/1, Haydarâbâd 1989, s. 54-89); "el-Ezher ve't-ta'îm" (*el-Müslimü'l-mu'âşır*, XIV/55-56 [1990], s. 135-162).

BİBLİYOGRAFYA :

M. Abdülmün'im Hafâcî, *el-Ezher fi elf'âm*, Beyrut-Kahire 1407/1987, II, 399-400; *el-Ezher-rû's-şerîf fi 'idihî'l-elfî*, Kahire, ts. (el-Hey'etü'l-Mısıriyyetü'l-âmme li'l-kitâb), s. 26, 263; Ahmed el-Alâvîne, *Zeylû'l-A'lâm*, Cidde 1418/1998, s. 55; a.m.f., *el-Tezyîl ve'l-İstidrâk 'alâ Mu'cemi'l-mü'ellifîn*, Cidde 1423/2002, s. 62-63; Nizâr Abâza – M. Riyâz el-Mâlih, *İtmâmü'l-A'lâm*, Beyrut 1999, s. 61; R. Sauer, "Rebellion und Widerstand, Tradition und Moderne: Ğâd al-Haqq zu politisch-religiös motivierter Gewalt im Islam", XXX. *Deutscher Orientalistentag, Freiburg, 24.-28. September 2007* (bk. <http://orient.ruf.uni-freiburg.de/dotpub/sauer.pdf>, erişim: 29.06.2011); Şâkir Hâmid Ali Hasan, "eş-Şeyh Câdelhâk ve cühûdühü'l-İslâhiyye", *el-Mü'temerrû'l-İlmiyyü's-şâlis: Devrû'l-Ezher fi'n-nühûz bi-'ulûmî'l-luğatî'l-'Arabîyye ve âdâbihâ ve'l-fikri'l-İslâmî*, Kahire 2012, III, 2735-2826; "Hümâtü hüsûn ve murâbiğîn 'alâ suğûr", *el-Va'yu'l-İslâmî*, sy. 363, Küveyt 1996, s. 6-8; Târik el-Bişrî, "er-Râhilüne ileynâ", *el-Müslimü'l-mu'âşır*, XXI/81 (1996), s. 5-11; Eymen Hamûde, "Şâhibü'l-mevâkıfî'l-İzâm dif'ân 'ani'l-İslâm: Fârisü'l-Ezher: eş-Şeyh Câdelhâk", *Haşâdü'l-fikr*, sy. 127, Kahire 2002, s. 105-110; Ali İhsan Pala, "Ali Câdelhâk (1917-1996) ve Çağdaş Fıkhi Sorunlar", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 6, Konya 2005, s. 557-573; <http://www.dar-alifta.org/ViewScientist.aspx?ID=71&LangID=1> (erişim: 03.07.2014); http://www.sis.gov.eg/Ar/Templates/Articles/tmp_Articles.aspx?ArtID=80864 (erişim: 03.07.2014); <http://www.alazhar-alsharif.gov.eg/Item/133/2> (erişim: 05.07.2014); <http://www.ertu.org/quran/15.html> (erişim: 05.07.2014); Şa'bân Muhammed İsmâil, "Câdelhâk, Câdelhâk b. 'Alî", *Mv.AU*, V, 31-32.

MEHMET BOYNUKALIN

CALDER, Norman

(1950-1998)

İslâm hukuku alanındaki çalışmalarıyla tanınan şarkiyatçı.

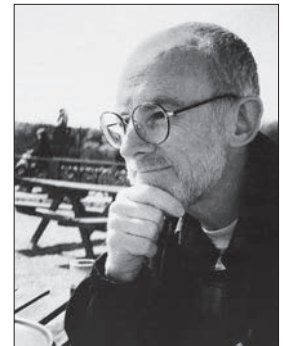
21 Mart 1950'de İskoçya'nın Buckie kasabasında doğdu. 1972'de Oxford Üniversitesi'ndeki Wadham College'in Oriental Studies Bölümü'nü bitirdi. Burada Arapça ve Farsça öğrendiği yıllarda hocaları Freedy Beeston ile Richard Rudolf Walzer'den çok etkilendi. Mezuniyetinin ardından Ortadoğu'yu dolaştı. Suudi Arabistan ve İran'da dört yıl süreyle bir yandan İngilizce öğretirken bir yandan

da Arapça ve Farsça'sını geliştirdi. Daha sonra Londra'ya döndü ve The School of Oriental and African Studies'de Amerikan tarihçisi John Edward Wansbrough nezaretinde doktora öğrenimine başladı. Bir diğer hocası Ann Katharina S. Lambton'un da etkisiyle İran ve Şiilik üzerinde durdu. İmâmiyye fikhında otorite kavramını incelediği *The Structure of Authority in Imami Shi'i Jurisprudence* adlı teziyle doktora çalışmasını tamamladı. 1980'de Manchester Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Bölümü'nde İslâm huku ve Arapça okutmanı olarak göreve başladı. Hastalığı sebebiyle emekliye ayrıldığı 1997 yılına kadar burada ders vermeye devam etti. Henüz kırk yedi yaşında iken 13 Şubat 1998'de öldü. Meslektaşları G. R. Hawting, Alexander Samely ve J. Ahmad Mojaddedi onun için bir anma kitabı yayımlamıştır (*Studies in Islamic and Middle Eastern Texts and Traditions: In Memory of Norman Calder*, Oxford 2001).

Kısa sayılabilecek akademik hayatında Calder, *Studies in Early Muslim Jurisprudence* adlı kitabı yanında (Oxford 1993) yirmi bir makale (tam listesi için bk. Baloğlu, sy. 10 [2007], s. 280-281), birçok ansiklopedi maddesi ve kırk üç adet kitap değerlendirmesi yazmış (tam listesi için bk. Gleave, *Islamic Jurisprudence*, s. 219-222), aralarında Türkler'in de bulunduğu, büyük kısmı Ortadoğu'dan gelen yirmiden fazla öğrenciye yüksek lisans ve doktora tezi danışmanlığı yapmıştır. Sünnî ve Şii hukuk metinlerine olan geniş vukufu, derin tahlilleri, hermenötik (yorum) alanındaki yazıları, sayısız konferansları ona uluslar arası bir şöhret kazandırmıştır. Ölümünden sonra öğrencisi Ahmad Mojaddedi ile yakın dostu Andrew Rippin'in birlikte yayımladıkları *Classical Islam: A Sourcebook of Religious Literature* adlı derleme esere (London 2003) Calder'ın adı da bir vefa borcu olarak eklenmiştir. İslâm araştırmaları alanındaki lisans öğrencileri için dinî literatürde İslâmî öğretilerin nasıl gelişip olgunlaştığını ortaya koymayı amaçlayan eser gerçekte Calder'ın bir projesiydi. Yine Mojaddedi ve Rippin, onun anısına doktora tezinin bazı bölümlerini ve bütün makalelerini derleyip neşretmiştir (*Interpretation and Jurisprudence in Medieval Islam*, Aldershot 2007). Eserin konu başlıkları Calder'ın ilgi alanlarına dair ipuçları sunar. Calder'ın, kavramsal çalışmalarda İslâm hukukçularınca kullanılan bazı tabir ve kavramların özellikle müfessirler tarafından nasıl anlaşılıp yorumlandığını belirlemek için yazdığı tefsire dair makaleler

onun hermenötik alanındaki kabiliyet ve uzmanlığının bir sonucudur. Calder, birçok akademisyenin sıradan bir iş kabul ettiği kitap değerlendirme işine büyük önem vermiştir. Akademisyenler genellikle bir dergi editörünün önerdiği kitaba tanıtım yazarken Calder bunu kendi düşüncelerini de ortaya koymanın bir yolu olarak görmüş ve değerlendireceği eserleri bizzat seçmeye özen göstermiştir. Üçü hariç bu değerlendirmelerin tamamını, doktorasını tamamladığı üniversitenin yayın organları olan *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*'te ve *Journal of Semitic Studies*'te yayımlamıştır.

Calder'a şöhret kazandıran en önemli eser hiç şüphesiz *Studies in Early Muslim Jurisprudence* adlı kitabıdır. Hocası Wansbrough ile Ignaz Goldziher ve Joseph Schacht'ı izleyen Calder bu eserinde Haneî, Şâfiî ve Mâlikî mezheplerine ait en erken fıkıh metinlerini derin bir tahlile tâbi tutar. Böylece okuyucuya, belli başlı fıkıh metinlerinin tahlili ışığında İslâm'ın ilk asırlarında fıkıhın nasıl doğduğunu göstermeye çalışır (Berg, s. 45). Onun bu eserindeki bir başka hedefi de söz konusu metinlerin toplumsal, siyasal ve zihinsel arka planını ortaya koymak, müelliflerinin özgünlük, yaratıcılık ve yorum tekniklerini belirtmek ve nihayet hukukî normları tesbit etmektir. Akademik çevrelerde yankı uyandıran bu eseriyle Calder, erken dönem fıkıh metinleri arasında örnek olarak seçtiği bir dizi eser (*el-Müdevenetü'l-kübrâ*, *el-Muvaṭṭa'*, *el-Üm*, *Muḥtaşarü'l-Müzenî*, *Kitâbü'l-Harâc*) ışığında bütün bir geleneğin tarihsel oluşum ve gelişimini keşif yolculuğuna çıkmıştır. Ona göre bu metinlerle sosyal gerçeklik arasında çok yakın bir ilişki bulunsa da bunlar gereği kadar dikkat çekmemiştir. Calder, "muhtasar" ve "mebsût" olarak iki gruba ayırdığı fûrû-ı fıkıh eserleri veya fetvâ kitaplarının, hem içinde bulunulan dönemin hukukî uygulamalarını hem de sosyal şartlarını yansıttığını düşünmüştür. Söz

Norman Calder

konusu malzemenen faydalanmak isteyen ekonomi veya toplum tarihçileri, o dönemin kendi mantık kurgusunu anlayabilmek için öncelikle kavramlarını mutlaka bilmek zorundadır (Gleave, *Islamic Jurisprudence*, s. 2).

Erken dönem fıkıh külliyatı arasından seçtiği eserlerin hermenötik tahlillerinden yola çıkan Calder, bu eserlerin önemli bir kısmının adı geçen hukuk ekollerinin kurucularına ait olmadığı sonucuna varmıştır. Ona göre bu eserlere zaman içerisinde bir grup fakih-âlim son şeklini vermiştir. Meselâ kendisi İmam Mâlik'e nisbet edilen *el-Muvaḥḩa*'nın aslında tamamen ona ait olmadığı, zira eserin düzeninde ve içeriğindeki ayrıntılar dikkate alındığında zaman bakımından Sahnûn'un *el-Müdevvene*'sinden sonra tamamlandığı kanaatindedir. Diğer bir ifadeyle bilinenin aksine tarih açısından önce gelen *el-Muvaḩḩa*' değil *el-Müdevvene*'dir (Studies in Early, s. 21; Vikor, LXXXII/1 [2003], s. 2). Ayrıca *el-Muvaḩḩa*, Mâlikî fıkıhının tam bir dökümünü vermez, eldeki malzeme derinlemesine incelendiğinde bu husus açıkça görülür. Adı geçen eserde ilgili konularda malzeme bulunduğu takdirde hadislerle, bulunmadığı yerlerde ikincil otoritelerden gelen rivayetlere yer verilmiş, boşluk ve ayrıntılarda iş İmam Mâlik'e düşmüştür (Studies in Early, s. 22). Aynı şekilde *el-Üm* de mezhebin sonraki fakihleri arasında sürüp giden tartışmalarla bağlantılı şekilde canlı, organik metinsel gelişmenin bir ürünü olup İmam Şâfiî'nin vefatından sonra ortaya çıkmıştır. Söz konusu fakihler bu toplu fikhî çabalarını kurucu imamlarına atfetmişlerdir. Bu metinler fakihlerin, talebelerin katıldıkları ders meclislerinde dinledikleri sözleri ve tuttukları notları kendi aralarında dolaştırıp müzakere etmelerinin ardından meydana gelmiştir. Bu dersler ve notlar umuma kapalıdır; tek başına otorite, sağlam âlim mefhumu henüz oluşmadığından tutulan notlar her zaman tashihe açıktır ve tam bir ürün olabilmeleri için olgunlaşma sürecine ihtiyaç vardır. Bu sürecin ardından eserler mezhebin kurucularına atfedilir. Dolayısıyla bu eserlerin olgunlaşması II. (VIII.) yüzyılın sonlarını ve III. (IX.) yüzyılın başlarını bulmuştur (a.g.e., 7. bölüm; krş. Ahmed El Shamsy, CXXXII/2 [2012], s. 199; Abdülhakîm el-Matrûdî, XLIV/1 [1430/2009], s. 148). Ancak Hintli âlim Muhammed el-A'zamî, Calder'ı seküler tarihçilerin izinden gittiği ve hadis literatürü ile Rabbânî literatür arasında ayırım yapmadığı gerekçesiyle

eleştirmiştir. A'zamî, Wansbrough ve Calder'in, hadislerle Kur'an'ın da dahil olduğu erken döneme ait İslâmî literatürün iki asrı aşan bir süre zarfında bütün müslüman toplumu tarafından teşkil edildiği ve geliştirildiği şeklindeki görüşlerinin gerçeğe uymadığını söylemiştir (The History of the Qur'anic Text, s. 337). Aynı şekilde Calder'in adı geçen eseri Vâil Hallâk (Wael Hallaq) ve Harald Motzki gibi şarkiyatçılar tarafından da eleştirilmiştir (Abdülhakîm el-Matrûdî, XLIV/1 [1430/2009], s. 156 vd.).

Calder, tedvin ve gelişme dönemlerinde kuramsal anlamda yoğun zihinsel faaliyet gösteren hukukçuların teori ile uygulama arasındaki mesafenin açılmaması için ciddi gayret sarfettiklerini düşünür. İctihad kapısının hiçbir zaman kapanmadığını önemle vurgulayan müellife göre bugün mesafe birtakım sebepler yüzünden açılmış durumdadır. Dolayısıyla müslümanların karşılaştıkları yeni hukukî sorunların çözümünde eldeki teorik bilgiden fazla istifade edilememektedir. Bunun önemli sebeplerinden biri, büyük müctehid imamların ardından gelen fakihlerin geleneğe sıkıca bağlanmaları ve taklidi sürekli teşvik etmeleridir. Onlar Kur'an âyetlerini ve sünneti öncekilerin yaptığı gibi yorumlamak yerine geleneği izlemeyi tercih etmişler, zihinsel kabiliyet ve enerjilerini önceki eserleri şerhetme yolunda harcamışlardır. Bu durum fakihlerin kapasite ve beceri eksikliğinden kaynaklanmamaktadır, böyle yapmakla onlar geleneğe olan sadakat ve bağlılıklarını göstermeyi amaçlamışlardır (BSOAS, LXIII/2 [2000], s. 217).

Taklid kavramına özel bir önem atfeden Calder bu çerçevede özgün görüşler ileri sürer ve taklidin körü körüne bir itaat ve bağlılık olarak görülmediğine dikkat çeker. Bu kavramla birlikte "intisap, takyid ve ictihâd fi'l-mezheb" kavramlarının İslâm tarihindeki fikhî tecrübenin oluşumuna katkıda buldukları gibi bir mezhebe bağlılığın açıklanması ve meşrû kılınmasında da ciddi rol oynadıklarını söyler. Ona göre mezhebin kurucu imamı, kuralları doğrudan vahiy metninden çıkarma yetkisine sahip yegâne bağımsız müctehiddir. Kurucu imamın bu yetki ve becerisinde sembolünü bulan toplumun tecrübesi de taklid adı altında geleneğe dahil edilir. Çoğunlukla körü körüne bağlılık şeklinde anlaşıldığından reddedilen taklid aslında geçmişin tecrübesini bir tür dikkate almak, şimdiki zamanı geçmişin tecrübesiyle birleştirmek ve ona dinamik bir yön vermekten ibaret olup bunu icra etmek

de gelecek nesillerin görevidir. Bundan dolayı kavram olarak taklid, mutlak itaat ve boyun eğme anlamını içerse de aynı zamanda birer fakih olan müftüleri aslı metinlere müracaat etmekten kurtaran bir niteliğe sahiptir. Kurucu imamın bağımsız yorumu söz konusu fikhî meseleyi bir karara bağlamış ve sonraki yorumlar için bir temel oluşturmuştur. Bu da dikkatli bakıldığında otoritenin körü körüne olmayan bir tasdiki anlamına gelmektedir. Zira müftü, bir konuda kurucu imamın görüşünü olduğu gibi aktarmak suretiyle bir taraftan usul kaideleri çerçevesinde aynı imamın beceri ve başarısını teyit etmiş, bir taraftan da geleneğin sürekliliğini sağlamış olmaktadır (Islamic Law and Society, III/2 [1996], s. 162).

Calder'in eserleri incelendiği takdirde, görüşlerinin arka planında Julius Wellhausen ve Rudolf Karl Bultmann gibi ünlü şarkiyatçıların yanı sıra Ignaz Goldziher, Joseph Schacht ve hocası John E. Wansbrough'nun metot ve fikirlerinin bulunduğu görülür. Nitekim Calder meşhur eserinin önsözünde bu şahsiyetleri zikreder (Studies in Early, s. ix). Aynı şekilde metodolojik alt yapısının gelişmesinde, yüzlerce esere yazarlık veya editörlük yapan Yahudilik uzmanı Jacob Neusner'e de çok şey borçlu olduğunu belirtir. Zira Neusner'in Talmud'a uyguladığı inceleme metodu Calder'in İslâm hukukuna dair araştırmalarında önünü açmıştır (Melchert, s. 306). Yine yıllarca birlikte çalıştığı arkadaşları Philip Alexander, Colin Imber ve daha sonra Alexander Samely ile çeşitli konularda giriştiği akademik tahliller, onun ufkunun genişlemesinde ve eserlerinin olgunlaşmasında önemli rol oynamıştır. Calder yüksek lisans ve doktora derslerinde İslâm hukukçularına duyduğu hayranlığı gizlemez, onların çok zeki insanlar olduklarını söylerdi. Öyle ki, "Ben Schacht olmak yerine Serahsî olmayı tercih ederim" diyecek kadar açık sözlüydü.

Norman Calder, N. J. Coulson'un da yaptığı gibi özellikle Sünnî hukuk metinlerine uyguladığı metinsel-tarihsel metoduyla ün salan, fikirleri "aşılmaz" kabul edilen Joseph Schacht'in bazı görüşlerine itiraz etmiştir (meselâ bk. Zeitschrift für Geschichte, s. 264). Dolayısıyla bu iki entelektüelin Schacht'ın tahtını salladıkları söylenir. Bununla birlikte Calder'in bilhassa fıkıha dair eserlerinde Schacht'ın etkisinde kaldığı görülür ki bu etki onun Studies in Early Muslim Jurisprudence adlı eserinde oldukça bâzirdir (Peters, XXVI/4 [1994], s. 699; ayrıca bk. Maghen,

X/3 [2003], s. 276-277). Calder, fikirlerinden etkilendiği hocası Wansbrough gibi metinler arasında tarihî ve dinî ayırım yapmamış, Tanrı'yı bilmenin metinleri okuma ve yorumlama yeteneğine bağlı olduğuna inanmış, hepsini edebî metin kategorisinde değerlendirerek aynı tahlil metodunu uygulamıştır. Wansbrough ve Calder bu metinleri kurtuluşa giden yolun farklı ifadeleri olarak görmüşler, dolayısıyla gerçeği kavramanın ancak bu metinleri iyi anlamakla mümkün olabileceğine inanmışlardır (Toprak, sy. 4 [2004], s. 198).

BİBLİYOGRAFYA :

N. Calder, *Studies in Early Muslim Jurisprudence*, Oxford 1993; a.m.f., "The Significance of the Term İmâm in Early Islamic Jurisprudence", *Zeitschrift für Geschichte der Arabisch-Islamischen Wissenschaften*, I, Frankfurt 1984, s. 253-264; a.m.f., "Al-Nawawî's Typology of Muftis and its Significance for a General Theory of Islamic Law", *Islamic Law and Society*, III/2, Leiden 1996, s. 137-164; a.m.f., "The 'Uqûd Rasm al-Muftî of İbn 'Âbidin", *BSOAS*, LXIII/2 (2000), s. 215-228; H. Berg, *The Development of Exegesis in Early Islam: The Authenticity of Muslim Literature from the Formative Period*, Richmond 2000, s. 45-48; Christopher Melchert, "The Early History of Islamic Law", *Method and Theory in the Study of Islamic Origins* (ed. H. Berg), Leiden 2003, s. 291-324; M. Mustafa al-A'zamî, *The History of the Qur'anic Text*, Leicester 2003, s. 337; R. Gleave, "Introduction", N. Calder, *Islamic Jurisprudence in the Classical Era* (ed. Colin Imber) içinde, Cambridge 2010, s. 1-21; a.m.f., "Afterword", a.e., s. 201-222; a.m.f., "Norman Calder (1950-1998)", *Islamic Law and Society*, V/3 (1998), s. 283-284; R. Peters, "Norman Calder, Studies in Early Muslim Jurisprudence", *IJMES*, XXVI/4 (1994), s. 699-701; Ze'ev Maghen, "Dead Tradition: Joseph Schacht and the Origins of Popular Practice", *Islamic Law and Society*, X/3 (2003), s. 276-347; Knut S. Vikor, "The Truth About Cats and Dogs: The Historicity of Early Islamic Law", *Historisk Tidsskrift*, LXXXII/1, Oslo 2003, s. 1-17; Mehmet Toprak, "Norman Calder", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 4, Konya 2004, s. 197-201; Adnan Bülent Baloğlu, "Yirminci Yüzyıl Sonları Batılı İslâm Araştırmacılığının Meşhur Bir Siması: Norman Calder (1950-1998)", a.e., sy. 10 (2007), s. 277-286; Abdülhakîm el-Matrûdî, "Târîhu te'lîfi'l-meşâdirî'l-fikhiyyeti'l-ka'dime 'inde'l-müsteşrih Norman Calder ve reddü ba'zî'l-müsteşrihîn 'aleyh", *ed-Dirâsâtü'l-İslâmiyye*, XLIV/1, İslâmâbâd 1430/2009, s. 145-178; Ahmed El Shamsy, "Al-Shafi'i's Written Corpus: A Source of Critical Study", *JAOS*, CXXXII/2 (2012), s. 199-220.

ADNAN BÜLENT BALOĞLU

CÂMİA

(جامعه)

Delhi'deki

Câmia Milliye İslâmiye tarafından
1923 yılından beri çıkarılan
Urduca akademik dergi
(bk. CÂMİA MİLLİYE İSLÂMİYE).

CÂMİA MİLLİYE İSLÂMİYE

(جامعه مليه اسلاميه)

1920'de Aligarh'da kurulan
Hint İslâm üniversitesi.

Hindistan'da Şeyhülhind Mahmûd Hasan Diyübendî önderliğinde bazı müslüman ilim ve fikir adamları medrese ile modern üniversitenin iş birliği içerisinde eğitim yapmasını istiyordu. Bu birliği gerçekleştirmek amacıyla Mahmûd Hasan, Aligarh Koleji ile görüşmeler başlatmış, Aligarh Koleji'ndeki dinî dersleri Dârü'lulûm-i Diyübendî hocalarının, Dârü'lulûm-i Diyübendî'deki matematik ve İngilizce gibi dersleri de Aligarh Koleji hocalarının vermesi noktasında aralarında anlaşma sağlanmıştı (1910). Ayrıca Delhi'de Aligarh mezunlarına dinî konularda takviye kursları verilmeye başlanmıştı. Trablusgarp ve Balkan savaşlarından sonra Hindistan müslümanları arasında Osmanlı hilâfeti ni korumaya yönelik çabaların artması ve bu hususta Aligarh mezunu fikir ve siyaset adamlarının aktif rol alması, Aligarh Koleji'nin yeni bir kimliğe kavuşturulması noktasında bir düşüncenin doğuşuna zemin hazırladı. Malta'daki esareti sona erip 1920'de Hindistan'a dönen Mahmûd Hasan Diyübendî'nin yanında yer alan Hilâfet Hareketi mensupları ve içlerinde Zâkir Hüseyin'in de bulunduğu Aligarh Koleji mezunları kurumun yönetimini ele geçirmeye çalışmışsa da kolej idaresinin beklenmedik manevraları karşısında başarılı olamamışlardı (Seyyid M. Hâdî, I, 37-46). İngiliz hükümetinin desteklediği Aligarh Koleji yönetiminin tutumu bu işe girişenleri alternatif bir müslüman üniversitesi açma düşüncesine yöneltti. Aligarh mezunlarının desteğiyle 29 Ekim 1920 Cuma günü kolejin camisinde bir araya gelen

müslümanlar, National Muslim University (Câmia Milliye İslâmiye) adıyla bir üniversite kurulması yönünde karar aldılar. Üniversitenin kuruluşunu ilân etmek üzere camide yapılan toplantıda o sırada hasta olan Şeyhülhind Diyübendî'nin konuşma metni Şebbîr Ahmed Osmânî tarafından okundu. Burada üniversitenin hangi ihtiyaçlar sebebiyle kurulduğu anlatılıyor ve müslümanların kontrolünde bir yüksek öğretim kurumunun gerekliliğine işaret ediliyordu. Kuruluş taşı da Şeyhülhind tarafından kondu (Mevlânâ Mahmûd Hasan, I, 47-60). Mahmûd Hasan Diyübendî, Muhammed Ali Cevher, Hâfız Hakîm M. Ecmel Han, Muhtâr Ahmed Ensârî ve Abdülmecîd Hoca'nın yer aldığı üniversite kurucular heyetinde Müftü Kifâyetullah Dihlevî, Seyyid Süleyman Nedvî, Şebbîr Ahmed Osmânî, Muhammed İkbâl, Ebû'l-Kelâm Âzâd ve Seyyid Mahmûd gibi kişiler de vardı. 22 Kasım 1920'de yapılan iş bölümünde Hakîm M. Ecmel Han emîr-i câmia, Muhammed Ali Cevher şeyhü'l-câmia oldu. Kendisine teklif edilen bu görevleri kabul etmeyen Muhammed İkbâl üniversiteye destek olma sözü verdi. Üniversitenin adı olan National Muslim University'nin çevirisi olarak Câmia Milliye İslâmiye (Jamia Millia Islamia) kullanıldı ve ardından bu çeviri aslının yerini aldı.

Üniversitenin kuruluşundan sonra Aligarh Koleji'nden bazı hocalar buraya geçerken bazıları da her iki yerde ders verdi. Aligarh Koleji öğrencilerinden bir grup Câmia Milliye'ye kayıt yaptırdı. Bu yeni kuruluş imkânsızlıklar sebebiyle ancak kiralanan evlerde, çadırlarda ve açık alanlarda eğitim yapabiliyordu. Muhammed Ali Cevher bu sırada Muhammed İkbâl'in *Esrâr-ı Hôdî* ve *Rumûz-i bi-Hôdî* adlı şiir kitaplarını, Hamîdüddin Ferâhî de Fâtiha sûresinin tefsirini okutuyordu. Dil, tarih

Câmia Milliye İslâmiye'nin kampüsü - Delhi/Hindistan

